

kritike na već pominjani *AL*, za koji se u kraćoj, ali uglavnom dobro odabranoj bibliografiji na kraju ovog rečnika kaže da je „umfassende Darstellung der gesamten Antike, teilweise zu philologisch und insgesamt konservativ“ (p. 604). Da li je ovaj Irmšerov *Leksikon* uspeo da uglavnom izbegne nedostatke *AL*, tek će se detaljnije pokazati njegovom dužom upotrebom. Ipak, uvođenjem nekih odrednica kojih nema u *AL* nije se uvek mnogo dobilo. Pod *Ananke*, npr., sasvim je nedovoljno ono što se kaže: „Ein der wichtigsten Begriffen der Philosophie Platons“. Poklanjajući pažnju marksističkom objašnjenju društvenih pojava iz antičkog života, ovaj rečnik, međutim, ponekad daje oskudnije podatke nego *AL*. Takav je, na primer, slučaj sa lemom *Sklave* odnosno *Sklaverei*, gde se počinje tek sa homerskim dobom, za razliku od *AL*, koji daje podatke i za mikenski period. Situacija je obrnuta kod nekih drugih odrednica, npr. *Rhyton*. Drugim rečima, i u jednom i u drugom rečniku ostalo je mnogo nedoslednosti. Irmšerov *Leksikon* je, ipak, sačuvarao bolju srazmeru između članaka, iako je upućivanje s jednog pojma na drugi često nedovoljno. Njegovu specifičnost čini i uključivanje iole važnijih filozofa, naučnika, književnika, slikara, muzičara i drugih umetnika novijih vremena koji su se nadahnjivali antikom.

U glavnim crtama, u *Leksikonu* je obuhvaćen antički svet, Grčka, Rim, Orijent, hrišćanstvo, Vizantija, a mnogo slabije *Grenzgebieten* i *Randkulturen*, tj. periferne oblasti i kulture antičkog sveta. O jeziku i lingvistici govori se nedovoljno, kao i o arheologiji. Svakako su najslabiji prilozi iz mitologije i religije, a dobro su zastupljene oblasti nauke i tehnike u antici. Velika je šteta što nije navođena makar malo obimnija literatura uz pojedine odrednice.

U svakom slučaju ovaj rečnik predstavlja važan datum i njegovu pojavu treba pozdraviti sa neizrečenom, ali prisutnom željom da se i u našoj zemlji pristupi izradi ovakvog ili sličnog priručnika.

I. Gađanski, Beograd.

Γ. ΜΙΑΜΙΝΙΩΤΗ — Π. ΚΟΝΤΟΥ: Συγχρονική γραμματική της Κοινής Νέας Ἑλληνικής. Θεωρία. Ἀσκήσεις. — Ἀθήναι, 1967, σ. 262.

Odavno je u lingvističkoj nauci jasno da nijedan jezik nije primitivan u odnosu na neki „razvijeniji“, nilo po strukturi, po funkciji ili kao sredstvo društvene komunikacije. Jezička situacija, međutim, neke zemlje ili izvesnog razdoblja može pokazivati različitou složenost i diferencijaciju kao rezultat i izraz društvenih, političkih i kulturnih okolnosti. Poznato je da je Balkan školski primer takvog jezičkog stanja, a posebno komplikovane i ozbiljne jezičke neprilike još uvek ima savremena Grčka. Već tradicionalna „diglosija“ održava se, uglavnom, sa nelingvističkih razloga i do današnjih dana. Interesovanje u naučnim krugovima u Grčkoj i u svetu sve više se povećava s ciljem da se opiše, pa i prevaziđe ta jezička podvojenost. Pri tom se pokazuje da tradicionalne analize poznatih grčkih lingvista Hadzidakija i Trijandafilidija, kao i nekih stranih naučnika, više ne odgovaraju jezičkoj stvarnosti savremenog grčkog u zadovoljavajućoj meri.¹ Međutim, iskrsvava i druga nevolja: ni savremenije, strukturalne, metode lingvističke analize ne uspevaju da se izbore sa svom složenošću grčkog, naročito u domenu fonologije². Sa tog razloga je poznati američki lingvista grčkog porekla K. Kazazis predložio kombinaciju dijahrono-sinhronog opisa u proučavanju savremenog grčkog.³

Istovremeno se i u Grčkoj intenzivno radi na modernijem preispitivanju gramatičkog nasleđa. U prvom planu je naravno dimotika kao govorni jezik i ma-

¹ Cf. G. Kourmoulis, *Neue Theorie über das System der neugriechischen Nominaldeklination*. — *Platon* 39/40 (1968), p. 275—288.

² Cf. F. Housholder, *Three dreams of Modern Greek Phonology* u: *Papers in Memory of G. S. Papandreotis*. Supplement to *Word*, vol. 20 No 3 (Dec. 1964), Special Publication No 4, ed. by R. Austerlitz.

³ U svom izlaganju na kongresu AAASS u gradu Vašingtonu, 1. aprila 1967.

hom jezik beletristike, iako i ona sama nedovoljno ujednačena i normirana da bi bila govorni standard.⁴ Otud i toliko zanimanje za leksikološke radove: izdaje se veliki rečnik „Ιστορικών λεξικών τῆς Νέας Ἑλλάδος“ atinske Akademije nauka i manji priručnik „Ὄρθογραφικὸν ἐρμηνευτικὸν λεξικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης („ΠΡΩΤΑΣ“, sa već tri izdanja, dobitnik nagrade Atinske akademije), kao i prvi u svojoj vrsti etimološki rečnik savremenog grčkog jezika solunskog profesora Andriotija.⁵

Drugu liniju jezičkih izučavanja savremenog grčkog nagovestilo je pripremanje rečnika u seminaru atinskog profesora Kurmulija. Ovaj značajni rečnik objavljen je 1967. godine.⁶ Obimam prikupljeni materijal, koji sam imala prilike da vidim pre objavljivanja, omogućio je profesoru Kurmuliju da dovrši svoje analize naročito s obzirom na novu klasifikaciju *substantiva* u novogrčkom. Te koncepcije prvi put su objavljene kao rektorski govor u zborniku radova Filozofskog fakulteta u Atini za 1964/65. godinu⁷, posle u časopisu *Platon* za 1968. Glavna teza ovih radova jeste da materijal savremenog grčkog jezika nameće drugi princip klasifikacije, a ne prema rodu imenica, kako se postupalo u novogrčkim gramatikama od V. Majer-Libkea i Tumba do većine današnjih i stranih lingvista. Odstupajući donekle od ovog u osnovi semantičkog principa klasifikacije imeničkog sistema pokušao je nemački lingvista H. Zajler⁸ da unese formalniji pristup: on je grčke imenice podelio na dve deklinacije polazeći od prisustva, odnosno odsustva -s u nominativu i genetivu singulara. Njegova bi shema izgledala, prema tome, ovako:

	<i>Masculina</i>	<i>Feminina</i>
<i>nom. sg.</i>	πατέρα -S	μητέρα -σ
<i>gen. sg.</i>	πατέρα-σ	μητέρα -S

Ovako lepo i jednostavno postavljene stvari, međutim, prestaju da funkcionišu kad se unesu makar neznatne leksičke promene u materijal prof. Zajlera. G. Kurmulis s pravom pita šta u tom slučaju s imenicama tipa ἡ ὀδός, ἡ σύζυγος i dr., koje ne prestaju da budu živ elemenat govornog jezika ako se za njih u gramatikama kaže da su ἀρχαϊκόλητα. Tako se za Zajlerov pokušaj pokazalo da nije formalan već formalistički i *unworkable*.

Na osnovu leksičkog materijala prikupljenog za *Rečnik*, prof. Kurmulis predlaže da se sistem nominalne promene u savremenom grčkom analizira polazeći od padežnog sistema, tj. od broja padeža, a ne od roda imenica kao ranije. Prateći razvoj nominalne deklinacije od starogrčkog do naših dana, on dolazi do zaključka da je u savremenom jeziku „die Vorrangigkeit des Genus zurückgedrängt, und an seine Stelle die Vorrangigkeit des Kasus gerückt“. „Heutzutage nämlich herrscht ein Kasussystem, in das man allein durch Oppositionen die neugriechischen Nomina einordnen kann.“⁹ Tu se, međutim, najpre nameće pitanje: koji je to ispitivani uzorak što se određuje kao „savremeni grčki jezik“? Prof. Kurmulis priznaje da je još uvek otvoren raskol između puritanaca, kako katarevuse tako i dimotike, i da nije tako očigledno dokazano da mi „das System, auf welches sich die Einheit der Gegen-

⁴ Otud govora o „raznim“ dimotikama: συντηρητική, άκραία, λαϊκή, τρίτη, itd., cf. Babinjotis-Kondos, p. 5, i knjigu Γ. ΖΟΥΚΗ: Γραμματική τῆς νεοδημοτικῆς, — Ἀθήναι, 1963, kao i Α. Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗ: Ἡ τρίτη δημοτική. — ΕΠΟΧΕΣ 39/40 (1966).

⁵ Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ: Ἐτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς. — Θεσσαλονίκη, 1967

⁶ Γ. Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ: Ἀντίστροφον λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, — Ἀθήναι, 1967.

⁷ Γ. Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ: Μορφολογικαὶ ἐξελίξεις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. — Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, τόμ. ΙΕ' (1964 — 65) σσ. 9 — 22. Tome su posvećena i njegova predavanja u Bonu i Hamburgu u januaru 1968, perađena u tekst naveden u bel. I., kao „Zweite Bearbeitung“.

⁸ U radu „Zur Systematik und Entwicklungsgeschichte der griechischen Nominaldeklination“, *Glotta* 37 (1958) 41—67, cf. Kourmoulis, *Neue Theorie...*, p. 277s.

⁹ Id. p. 279.

wartssprache stützt, an der Hand haben“.¹⁰ On ipak matra da se naučno dovoljno opravdano može govoriti o savremenom govornom jeziku, pod kojim on podrazumeva „die Koiné, die Umgangssprache, die das Volk der großen Zentren Griechenlands verwendet“. Taj jezik nije ni katarevusa ni dimotika, tj. nije „papirni jezik ni jednog ni drugog pravca“ već „das Neugriechische selbst“, koji se primenjuje i u štampi, u školskoj nastavi, u govorima političara i u crkvenim pridikama.¹¹ Delimično su taj jezik, po navedenju G. Kurmulija, prihvatile i komunističke novine, kao i radiostanice, „hinter dem Eisernen Vorhang“, u svojim emisijama na grčkom jeziku, koje su ranije upotrebljavale „eine normalisierte Demotike“.¹² Ovaj poslednji argument možda čak ima neku ideološku valjanost, ali nikakvu lingvističku, naročito ne u analizi koja pretenduje da bude opis strukture i funkcije savremenog govornog jezika. Odmah se zapaža da u spisku korisnika ovako definisane kojnje prof. Kurmulis potpuno izostavlja književnost. Sa tog razloga već je jasno da se ipak još uvek ne može govoriti o savremenom, jedinstvenom, ujednačenom govornom i književnom jezičkom standardu. A ima i drugih razloga.

Taj nedostatak definicije jezičkog materijala koji žele da sistematizuju na nov način, G. Babinjotis i P. Kondos u knjizi koja je predmet ovog izlaganja pokušavaju da otklone konstatacijom da se „nalazimo pred rešenjem jezičkog problema“, rešenjem koje proističe iz samog jezika i koje bi se znatno ubrzalo ako bi neka krupna književna ličnost svegrčkog značaja primenila takav jezik u svom literarnom delu (p. 6). Tu se autori ove gramatike znatno razlikuju od M. Trijandafilidija koji je još 1926. godine pisao da veruje u „novu kojnu“, ali da očekuje da njen standard postigne ó καιρός και τὸ ἀπρόσωπο, πάντοτε ὅμως συνειδητὸ ἔργο τῆς λογοτεχνίας.¹³ Ne smatrajući, uostalom, diglosiju stvarnim postojanjem dva jezika (γλωσσῶν), već jezičkih formi (μορφῶν) ili stilova (ῥῶων), jasno je da autori ove gramatike bez veće teškoće mogu da postuliraju „njihovu unutrašnju organsku sintezu“ koju nazivaju „novogrčkom kojnjom“, trećom u istorijskom sledu postojanja grčkog jezika (Προϊστορική, Ἀλεξάνδρινή, Νεοελληνική). Određujući tako predmet svog gramatičkog ispitivanja, autori naglašavaju da se njihova knjiga ne razlikuje samo po tome od tradicionalnih gramatika, već i po metodu koji primenjuje (p. 5). Oni smatraju zadatkom gramatike da jezik tačno opiše, a ne da ga „pročišćava“ ili reguliše. Međutim, ova knjiga, u izdanju autora, već samim uključivanjem gramatičkih vežbanja, i to vrlo brojnih, pored nepristrasnog opisa imala je i mnogo neposrednije, praktičnije ciljeve, normativno-gramatičke i pedagoške prirode. Knjiga je, naime, namenjena učenicima i stranim studentima, ali mi nije poznato da li se već koristi u tu svrhu. U krajnjoj liniji, knjiga ima da posluži „εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῆς γραμματικῆς“ (p. 8). Već iz ovog citata je očigledno da sami autori u n a u č n e svrhe ne koriste onaj idiom koji opisuju u svojoj gramatici, iako to doduše jedino u predgovoru. Za stranca koji hoće s puno dobre volje da oceni jednu knjigu mladih lingvista, s kojima ga, uzgred, veže i lično poznanstvo, mora ostati zagonetka o *opšteprihvaćenom jeziku* koji se, eto, ne koristi ni u nauci ni u književnosti. Može li ipak kao nada da ostane zapažanje autora ove knjige da je „labilnost“ grčkog jezika u sadašnjem trenutku samo „φυσιολογικὸν στάδιον“ koji jezik mora da prevaziđe (p. 5)?

Prof. Kurmulis je sam dosta pozitivno ocenio knjigu svojih učenika, koja je njemu i posvećena, kao „eine im allgemeinen gelungene Anwendung meiner Theorie über die Klassifizierung der Nomina des Neugriechischen“. Kako njihova knjiga, međutim, ne obuhvata samo *nomina* (iako to čini njen glavni deo), mora se analizirati knjiga kao celina. I početi, naravno, od naslova. Budući da je već rečeno šta autori smatraju pod „κοινή νεοελληνική“, preostaju dva druga elementa: συγχρονική i γραμματική. Treba odmah istaći da u svom kraćem predgovoru (od četiri stranice) autori ne daju dovoljno teorijsko objašnjenje ovih pojmova. Sama reč

¹⁰ Id. p. 276.

¹¹ Id. p. 286.

¹² M. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ: *Δημοτικισμός*. "Ένα γράμμα στους δασκάλους μας. — Ἀθήναι, 1926, ρ. 59.

¹³ Id. p. 279.

συγγρονικός očigledno je neologizam koji je u toj upotrebi trebalo iscrpnije obrazložiti. Ni sa γραμματική ne stoji bolje stvar. Ne navodeći koju definiciju gramatike prihvataju, autori se pravdaju „nepremostivim teškoćama zbog prostora“ što su obradili „samo najglavnija poglavlja“. Ali njihova konstatacija da „imenica i glagol predstavljaju stožer novogrčke gramatike“, te je stoga i težište knjige na tome, ima prizvuk teorijskog opredeljenja. Budući da u knjizi nisu obrađene ne samo fonetika ili sintaksa, već ni neke kategorije flektivne i neflektivne morfologije (član, brojevi, veze, uzvici), očigledno je da je ova knjiga više torzo nego celovita gramatika. Po mojoj oceni, to je pre rezultat još necelovite teorijske razrade novih gramatičkih principa, kao i višestruke namene knjige, nego raspoloživog prostora. Jer, od 260 stranica koliko svega ima ova knjiga, punih 100 stranica ili 38% posvećeno je vežbanjima! Za jednu novu gramatiku koja pretenduje da adekvatno i verno prikaže jezičku situaciju u danom trenutku,¹⁴ važnije je da precizno definiše svoje osnovne pojmove i termine i da ih sistematski i dosledno primeni u svim oblastima gramatičke strukture nego da odmah očekuje konkretan pedagoško-normativni uspeh preko vežbanja (za koja, uostalom, nije priložer „ključ“). Što se tiče ortografije, autori zastupaju devizu „μία γλώσσα, μία ὀρθογραφία“, i, budući da veruju da je dokazano da je novogrčka knjina jedinstven jezički standard (μία γλώσσα), u pravopisnim zahtevima se strogo pridržavaju etimološkog principa, jedinstvenog u potpunosti za ἀρχαία ἑλληνική i za savremeni jezik.

Osim *Prologa* (5—8), knjiga sadrži sedam poglavlja; na kraju je dodata kraća bibliografija (254) kao i indeksi gramatičkih termina na grčkom (255—259) i na engleskom jeziku (259—260). Ovi indeksi su svakako dobro došli i domaćem i stranom korisniku *Gramatike*, ali šteta što nisu analitičniji i potpuniji.

Prvo poglavlje je posvećeno zamenicama (9—54), drugo imenicama (55—101), treće pridevima 102—128), četvrto komparaciji prideva i priloga (129—145), peto glagolima (146—238), šesto priložima (239—254) i sedmo predložima (245—253).

Iscrpan prikaz i lingvistička analiza svakog od ovih poglavlja ponaosob predstavljali bi, zapravo, posebnu studiju, koja bi, čini mi se, metodske bila dobro zasnovana jedino ako bi izvršila i kritičku komparaciju s već postojećim naučnim gramatikama savremenog grčkog jezika. Stoga sam iznela samo opštu ocenu knjige i skicu lingvističkih prilika iz kojih ona proizlazi i u koje se, s druge strane uklapa, naročito s tog razloga što je ova tematika kod nas prilično zanemarena.

Grčka lingvistika još nije svestrano razvijena, čak ni dijalektološke ili sociolingvističke studije, na primer. To bi bilo normalno očekivati baš u zemlji gde je jezik još uvek u velikoj meri sredstvo i izraz društvenog prestiža. Ali da se ta lingvistika konačno oslobodi tutorstva filologije pomažu i ovakvi, ma da neceloviti, naučni poduhvati. Stoga mislim da treba odati priznanje sastavljačima ove *Gramatike* na velikom uloženom trudu da sredstvima modernije lingvističke analize pomognu ako ne konačnom rešenju a ono boljem sagledavanju sve kompleksnosti jezičko-gramatičkog problema u svojoj zemlji. Pitanje je vremena da li će ovaj njihov predloženi i opisani govorni standard („δημοτικός καθαρευουσιανισμός“) zaista postati književni i — narodni govor. Ja sam lično sklona da pretpostavim kako će budući razvoj preferirati u većoj meri leksičko-semantičku nego morfološku sintezu dimotike i katarevuse, i to uvek polazeći i ostajući na osnovama narodnih govora. I, da navedem na kraju još jednom reči Man. Trijandifilidija: „Ἀμαρτίες αἰώνων δὲ διορθώνονται ἀπὸ μιᾶς μέρας σὲ ἄλλη“¹⁵.

Ksenija Maricki Gadanski, Beograd.

¹⁴ Autorima je upravo bio cilj da svojom gramatikom prikažu „τὴν μορφήν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν γλωσσικῶν στοιχείων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῶν σχέσεων κατὰ τὴν παροῦσαν φάσιν τῆς γλώσσῃς“ (p. 6).

¹⁵ Op. cit. p. 59.